Kurdiname
Akademik
Kovara Kurdinameyê ya Navnetewî
Uluslararası Kurdiname Dergisi
International Journal of Kurdiname

Kovara Kurdinameyê ya Navnetewî
Jimar: 9 Mijdar 2023

International Journal of Kurdiname
Issue: 9 November 2023

https://dergipark.org.tr/en/pub/kurdiname **E-ISSN**-2687-5438

ل باشور فیمینیزم د ئەدەبا کوردیدا ‘هۆزانێن سەلوا گولی وەکو نموونە‘

(Feminism in Kurdish Literature of The Southern Kurdistan ‘Selwa Gulli's Poems as Examples’)

(Li Başûr Fîmînîzim di Edebê Kûrmancî de ‘Helbestên Selwa Gullî Weke Numûne’)

Bafreen Rasheed HUSEEIN*
Rabeea Ismael Khalid ZEBARI**

Article Type: Research Article // Gotara Lêkolînî
Received // Hatin: 16.09.2023
Accepted // Pejirandin: 22.11.2023
Published // Weşandin: 29.11.2023
Pages // Rûpel: 84-100
DOI: 10.55106/kurdiname.1361466

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/

Citation/Atif: Huseein, Bafreen Rasheed and Zebari, Rabeea Ismael Khalid (2023). Li Başûr Fîmînîzim di edebê Kûrmancî de "Helbestên Selwa Gullî weke nûmûne", *Kurdiname*, 9, r. 84-100

Yazarların Katkıları - Authors Contributions: Data Collection: Author-1 (%50), Author-2 (%50), Data Analysis: Author-1 (%50), Author-2 (%50), Submission and Revision: Author-1 (%50), Author-2 (%50)

Plagiarism/Întîhal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via ithenticate plagiarism website // *Ev gotar herî kêm ji alîyê 2 hakeman va hatiye nirxandin û di malpera întîhalê ithenticate ra hatiye derbaskirin.*

Kurte

Her ji kevin de Jinan xebatkirîye, ji bo desxititin a mafên xwe. Ji bo vê yekê Fîmînîzman fikir ji o damezrandin a rê û rêbazekê kirî ye. Ji bo pirs a Jinê Fîmînîzim hatîye helijrtin. Di çerçevê evê rêbazê de ji bo destxistin a mafên Jinê. Bi kurtsî Fîmînîzmî dawaz mafên Jinê dike u bi yeksanî wekî Zelamî bijî.

Li dawîy salê90 de di edebê Kûrmancî de jinê pitir delîve ji bo nivîsandin a berhemên edebî çêbû ye. Behsa êş û azarên xwe bike. Ji o vê yekê baştirîn cûreê edebî hebest bû. Ji bo vê yekê me lêkolîn a xwe bi navê " Fîmînîzim di edebê Kûrdî de Helbestên Selwa Gulî weke nûmûne " nivîsandî ye.

Ev lêkolîn ji dû pişkan pêkdihê, di pişk yekê de me bi awayekê teyorî vê miijarî bidin naskirin " Zaravê Fîmînîzim, pênsên Fîmînizim, serheldan Fîmînîzmê, Edeê Fîmînîzmî di edebê Kurdî de, herweha me cûreyên Fîmînîzmê jî behskirî ne. Herweha pişka dûyan jî jîyannama Selwa Gulî bi piraktîzekirin a Fîmînîzmê di helbestên Kurdî de.

Peyvên Sereke: Fîmînîzim, edeba Kûrmncî, edeb Kûrmancî li Başûr, Selwa Gullî

Abstract

Women have long been fighting for their rights. To achieve women’s rights, a movement started by female activists called “Feminism”. Feminism is a range of socio-political movements and ideologies that aim to define and establish the political, economic, personal, and social equality of the sexes. At the end of the 1990s, in Kurdish literature, women became more interested in writing literary works to talk about their pains and sufferings. For

* Kurdish Languages Department, University of Duhok, Kurdistan Region, Iraq, Bafreen.huseen@uod.ac, Orcid: 0009-0004-4943-3867
** Department of Computer Science, Faculty of Science, Knowledge University, Kurdistan Region, Iraq. rabeea.zebary@knu.edu.iq, Orcid: 0000-0002-5527-862X

this reason, we have written our research called "Feminism in Kurdish Literature as an example of Selwa Guli's poems". This study consists of two parts. in the first part, we introduce this topic in a theoretical way "Feminism Dialect, Feminism Pens, Feminism Attacks, Feminism Style in Kurdish Literature, we also mention the types of Feminism. In addition, the second part is Selwa's life. Guli with the implementation of Feminism in Kurdish poetry.

Keywords: Feminism, Kurdish literature, Kurdish literature in the South, Selwa Gulli

کورته

هەر ژ کەڤندا ئافرەتان کار کرییە ژبۆ بدەستڤەهینانا مافێن خۆ ژبەر ئەڤێ چەندێ فیمینزیما هزر د دامەزراندنا رەوتەکێ کرییە کەواتە هەر ((کار و چالاکی و دویڤچوونا پرسا، هەردەم پێوسیتی ب بزاڤ و ڕێکخراوان هەیە، هەتاکو ب شێوەیەکێ ڕێکخستی دویڤچوون ل سەر ئەوان پرسان بهێتەکرن و ئەوێ دویڤچوونێ ژی ئەنجامەکت بۆ هەبیت. لەورا دێ بینین کوب ۆ پرسا ژنێ، زاراڤێ (فیمینیزم) هاتییە هەلبژارتن و د چارچووڤێ ئەڤی زاراڤید بزاڤ ژبۆ ب دەستڤەهینانا مافێن ڕەگەزێ مێ، هاتنە کرن.

ل دووماهیکا سالێن (نۆتان) ئافرتێ پتر دەلیڤە بوو چێبوویە بەرهەمێن ئەدەبی بنڤیسیت، دەربرینێ ژ ئێش و ئازارێن خۆ بکەت باشترین جورێ ئەدەبیژی هۆزان بوویە هەستێن تێدا ڤالا بکەت. ژبەر ئەڤێ چەندێ د هەول دەین ڤەکۆلینا خۆ ل ژێر ناڤ و نیشانێ (فیمینیزم د هۆزانێن سەلوا گولی)دا، هۆزانڤانا ناڤبری ب رێکا بەرهەمێن خۆ شیبایە کاریگەرییەکا مەزن د گەشەکرنا هۆزانا ئافرەتێدا بکەت.

ئەڤ ڤەکۆلینە ژ دو پشکان پیکدهێت، د پشکا ئێکێدا مە هەول دایە ب شێوەیەکێ تیۆری ئەڤی بابەتی بدەینە دیارکرن ئەوژی پێکهاتیە ژ (زاراڤێ فیمینزم، پێناسێن فیمنیزم، سەرهلدانا فیمینیزمێ، ئەدەبێ ژنان (فیمنینستی) د ئەدەبیاتا کوردیدا، هەروەسا تیۆرێن فیمینیزمێ ژی حەفت جۆر مە وەرگرتینە ئەوژی:تیورا فیمینیزما رەش، فیمینیزما لیبڕالی، فیمینیزما مارکسی و فیمینیزما سوشیالیستی، تیورا هەلوەشێنەر، تیورا رادیکالی، تیۆرا فیمینیزما هەبوونگەری، تیورا پوست مودێرنیزم، پشکا دووێ ژی ژ ژیاننامەیا سەلوا گولی ل گەل پراکتیزەکرنا (فیمنیزمێ د هۆزانێن سەلوا گولی)دا، هاتینە بەحسکرن زێدەباری ئەنجام و لیستا ژێدەران.

پێشەکی

ل دووماهیکا سالێن (نۆتان) ئافرەتێ پتر دەلیڤە بوو چێبوویە بەرهەمێن ئەدەبی بنڤیسیت، دەربرینێ ژ ئێش و ئازارێن خۆ بکەت باشترین جورێ ئەدەبیژی هۆزان بوویە هەستێن تێدا ڤالا بکەت. ژبەر ئەڤێ چەندێ د هەول دەین ڤەکۆلینا خۆ ل ژێر ناڤ و نیشانێ (فیمینیزم د هۆزانێن سەلوا گولی)دا، هۆزانڤانا ناڤبری ب رێکا بەرهەمێن خۆ شیبایە کاریگەرییەکا مەزن د گەشەکرنا هۆزانا ئافرەتێدا بکەت,فیمینیزم داخازا مافێن ئافرتێ دکەت.

پەیکەرێ ڤەکۆلینێ:

ئەڤ ڤەکۆلینە ژ دو پشکان پیکدهێت، د پشکا ئێکێدا مە هەول دایە ب شێوەیەکێ تیۆری ئەڤی بابەتی بدەینە دیارکرن ئەوژی پێکهاتیە ژ (زاراڤێ فیمینزم، پێناسێن فیمنیزم، سەرهلدانا فیمینیزمێ، **ئەدەبێ ژنان** (فیمنینستی) د ئەدەبیاتا کوردیدا، هەروەسا تیۆرێن فیمینیزمێ ژی حەفت جۆر مە وەرگرتینە ئەوژی**:**تیورا فیمینیزما رەش، فیمینیزما لیبڕالی، فیمینیزما مارکسی و فیمینیزما سوشیالیستی، تیورا هەلوەشێنەر، تیورا رادیکالی، تیۆرا فیمینیزما هەبوونگەری، تیورا پوست مودێرنیزم، پشکا دووێ ژی ژ ژیاننامەیا سەلوا گولی ل گەل پراکتیزەکرنا (فیمنیزمێ د هۆزانێن سەلوا گولی)دا، هاتینە بەحسکرن زێدەباری ئەنجام و لیستا ژێدەران.

ئاریشێن ڤەکۆلینێ:

د بەرهەڤکرنا ئەڤی بابەتیدا چەند ئاریشە کەتینە ڕێکا مە ژوان ژی نەبوونا ژێدەرێن زۆر ل سەر فینیزمێ، هەروەسا ئەو هۆزانڤانا مە هەلبژارتی ژ دەرڤەی وەلاتی دژیت ژبەر هندێ ئەوێ پتریا دیوانێن خۆ ل وێرێ چاپکرینە و بدەستمەڤە نەهاتن خۆش بەختنا ئەو دیوانا مە هەلبژارتی ژی ل ئێکەتییا نڤیسەران ل دهۆك چاپ بوویە.

ڕێبازا ڤەکۆلینێ:

ئەڤ ڤەکۆلینە ل دوویڤ ڕێبازا (وەسفی ـ شرۆڤەکاری) هاتیە دروستکرن، ئانکۆ هۆزانا ئافرەتێ هاتییە خواندن و ل دوویڤ شیانێن خۆ من شرۆڤەکرینە.

فیمینیزم وەك زاراڤێ:

هەر ژ کەڤندا ئافرەتان کار کرییە ژبۆ بدەستڤەئینانا مافێن خۆ ژبەر ئەڤێ چەندێ فیمینزیما هزر د دامەزراندنا رەوتەکێ کرییە کەواتە هەر ((کار و چالاکی و دویڤچوونا پرسا، هەردەم پێوسیتی ب بزاڤ و ڕێکخراوان هەیە، هەتاکو ب شێوەیەکێ ڕێکخستی دویڤچوون ل سەر ئەوان پرسان بهێتەکرن و ئەوێ دویڤچوونێ ژی ئەنجامەکت بۆ هەبیت. لەورا دێ بینین کوب ۆ پرسا ژنێ، زاراڤێ (فیمینیزم) هاتییە هەلبژارتن و د چارچووڤێ ئەڤی زاراڤید بزاڤ ژبۆ ب دەستڤەهینانا مافێن ڕەگەزێ مێ، هاتنە کرن. سەبارە زاراڤێ فیمینیزێ ل دەستپێکێ ژ (female)ا زمانێ لاتینی هاتییە وەرگرتن ب واتایا ژن و ڕەگەزێ مێ و پاشی د فەرهەنگا زمانێ فرەنسیدا (female) هاتیە، کو هەمان واتایا ڕەگەزێ مێ ددەت ل سالێن (1890)ان زاراڤێ فیمینیزم (feminism) بۆ ئێکەم جار هاتە دناڤ فەرهەنگا پەیڤێن فرەنسیدا ب واتایا ئەوان قوتابخانە و بزاڤان دهێـ ئەوێن ژبۆ پێشڤەبرنا ماف و ئازادییا ژنان خەباتێ دکەن. ئانکو فیمینیزم بزاڤەکێ بتنێ بخوەڤە نابینیت، بەلکو کۆمەکا بزاڤانە و ئارمانجا هەمیان ژی د لایەکیدا وەك ئێکە، ئەوژی سەرئێخستنا ژنێ و بدەستڤەهینانا ماف و ئازادییا ئەوێیە))(**هودا سلێمان پیرموس،2022، ل 23**) .

فیمینیزم (Feminism) وەکو زۆرێك لە چەمکەکانی دیکەر وشەیەکی لاتیینیە لە وشەی فیمینیا(Feminia) ە وە هاتووە، کە بە واتای ئافرەتە، کەواتە (Feminism) یش هەر لەو وشیەوە هاتووە. کە ماناکەی (مێ) دەکات و سەرجەم واتاکان خربوونەوە لە دەوری مێ لە خۆ دەگرن. وەکو بەکارهێنانی وشەکەشی بۆ یەکەمجار لە ساڵی (1871) لە نوسراوێکی پزیشکیدا بۆ ڕاڤەی ڕاوەستان لەگەنەی ئەندامەکان و لێهاتوی سێکسی پیاوێکی نەخۆشدا بەکارهێنراوە. واتە یەکەمجار لە زانستی پزیشکیدا بەکار هاتووە، پاشان وەکو بزوتنەوە و قوتابخانەیەکی نوێ لە فەرەنسادا دەرکەوت و لە ساڵی (1873ز) دا هاتە ناو فەرهەنگی وشەی فەڕەنسییەوە، بە مانانی ئەو قوتابخانە و مەکتەبی کە بۆ سەندنەوەی ماف و ئازادی ژنان خەبات دەکات(هیمداد حوسێن، 2020, ل123).

ئانکو مەرەم ژ ئەڤی زاراڤی ئەوە ((فیمینیزم واتا کاری ژنان دەگەڕێتەوە بۆ سەدەی بیستەم، بەلام دەرکەوتنی کاری ژنانە و رێکخراوی دەگەڕێتەوە بۆ کۆتایی سەدەی ناوەراست و سەرهلدانی کاپیتالیزم و زیادبوونی خواست و ئاواتەکانی مرۆڤ و جۆشدانی هەست و وە بەدیهێنانی لای مرۆڤ، لەوێوە ژیانی ژنیش گورانکاری بەسەردا هات و توانی هەنگاوێك بنێت بەرەو خواستەکانی ... لە ڕۆژگاری شەڕی سەربەخۆیی ئەمریکا لە ساڵی (1775 ـ 1783) بۆ یەکەمجار ژن درکی بەوە کر کە مافی سیاسی و ئابووری و پیشەیی هەیە و داوای مافی هەلبژاردنی کرد و ڕووبەڕووی دەسەلاتی ئەو سەردەمە بووە ... ئەو ئامانج و خواستەی ژنی ئەمریکی کاریگەری خۆ گەیاندە بەژنانی فەرەنسا و لەو وەلاتەدا (هەشت هەزار) ژنی کرێکار و سەوزە فرۆش لە سالی 1789 دا هێرشیان کردە سەر کۆشکی ڤێرسای بۆ وەدەستهێنانی مافەکانی خۆیان لە نان و ئازایدا. کەواتە لێرەدا هەست بە پێویستی هەبوونی گرووپی فیمینیستی کراوە، ئەگەر وەکو چەمکیش ناوی نەنرابیت فیمینست. چونکە یەك دەنگی و یەك ئامانجی و هەمان واتا دەگەیەنێت)) (کازێوە سانع، 2005، ل 24).

پێناسێن فیمینیزمێ:

هەروەسا سەبارەت شرۆڤەکرن و پێناسەکرنا فیمینیزێ کارەکێ بساناهی نینە، فیمینیزم چەمکەکێ گەلەکێ بەرفرەهە و گەلەك بزاڤ و بواران بخوەڤە دگریت. فیمینیزم یا نێزیکی ل گەل گەلەك زانستێن مرۆڤێن دیتر و پەیوەندییەکا موکۆم ل گەل ئەوان هەیە، مینا زانستێن دەروونناسی، مێژوو ناسی، جڤاکناسی، زمانناسی، ئەدەبناسی...هتد. ئەو پێناسەیا بۆ فیمینیزمێ هاتیە کرن و ب شێوەیەکێ بەرفرەهـ بەربەلاڤبووی ئەڤەیە دەما دبێژیت: ((فیمینیزم ئەو بزاڤەیە یا کو هەولا یەکسانیکرنا هەردوو ڕەگەزێن نێر و مێ ددەت)))(**هودا سلێمان پیرموس،2022، ل 24**) .

ئەڤ پێناسەیە تا ڕادەیەکی یا گشتگیر نینە بۆ هەمی هەوڵ و بزاڤێن فیمینیزمێ: چونکی یەکسانیکرنا مرۆڤان کارەکێ گەلەکێ بزەحمەتە و دشیانا مرۆڤیدا نینە ڕەگەزێ نێر هەمی بخۆ نەد یەکسانن ئەڤجا چاوا ئەم دێ شێین ڕەگەزێ مێ ل گەل ئەوان یەکسان بکەین. جیاوازییا تەخێن جڤاکی ئەوا ژ ئەگەرێ سەرمایە دارێ پەیدابووی بوویە ئەگەرێ نە یەکسانییا مرۆڤان د جڤاکاندا. بوویە ئەگەر کەسەکێ کرێکار یەکسان نەبیت ل گەل کەسەکێ سەرمایەدار، لەورا یا باشترە بێژین فیمینیزم ئەو بزاڤە یا کو پێکولان دکەت دەلیڤێن وەك هەڤ بۆ هەردوو ڕەگەزان دابین بکەت و هەرئێك ژ ئەوان ب مافێن ئەوان یێن ڕەها بگەهینیت)) (**هودا سلێمان پیرموس،2022، ل 24**) .

هەروەسا ئەم دشێین بێژین کو فیمینیزم ((یەکێك لە ڕەوت و فیکرانەی لەکات و ساتی خۆیدا هات ئاراوە و بو بە ڕەوتێکی سەربەخۆ و چوە ناو کاروبار و ژیان و مرۆڤایەتییەوە، بزوتنەوەی (فیمینیزم) بووە دیارە مێژووی مرۆڤایەتیش هەر لە دەستپێکەوە بە چەند قوناغی جیاجیا دا تێپەربووە، سەدە لە دوای سەدە بیری نوێ و ڕەوتی جیاجیا سەریان هەڵداوە و کاریان لە ژیانی کۆمەڵایەت، سیاسی ، ئابووری، ڕەوشەنبیری، ئاینی خەڵك کردووە. فیمینیزم خوێندنەوەی زۆری بۆ کراوە و ئاراستە دیار و نەدیارەکانی بینراوە، ئەم بزۆتنەوە یا شەپۆل دێت دواری سەرهلدانی دەگەڕێتەوە بۆ ئەو ستەم و نادادیەیی بەرامبەر ژنان کراوە، هەروەها پەراوێزخستنیان و سەیرنەکردنیان وەك مرۆڤێك، کە خاوەن مافی یاسایی و کۆمەلایەتی و ئابووری تایبەتی بە خۆیان بن))))(**ئەڤین ئاسۆ حەمە عەبدوڵڵا، 2014، ل5**).

هێمن موکریانی (1921 – 1986) ((شاعیری نوێخوازە کوردە بایەخێکی تەوا بە ژن و کێشە و گرفتەکانی داوە و باوەڕی ب مافی یەکسانی ژن و پیاو هەبووە و مافی ژنانی داوە بۆ تێکۆشان لە پێناو فەراهەمکردنی ژیانێکی بەختەوەر بە ئامانجی پێکەوە نانی کۆمەلگایەکی دروست))(**فەرهاد قادر کەریم، 2017، ل 343**).

هەروەسا پێناسەکا دی (جورج ریترز) دبێژیت: ((ئەڤ ڕێبازە بەشەکێ نووی یێ زانستی یە دەربارەی ئافرەتان. و ئارمانجا وان پێشڤەبرنا تێگەهەکێ هزریە دەربارەی ژیانا مرۆڤان و بارێ ئافرەتێ کو دانپێدان پێ بهێتەکرن وەك ژێرمەند و بەرهەمهێنەر و زانا)) (نرجس رودكر، 2019، ص16).

هەروەسا ئەم دشێین بێژین فیمینیزم ((فەلسەفەیەکە ئەنتەرناتیفێکی لەبار بۆ بیری باوکسالاری داوەتێ و کار بۆ تێروانینێکی تری کۆمەلگە دەکات لەوەی کە ئێستا هەیە، ئەم فەلسەفە و لەگەل چەمکی سیاسی و بیروباوەر و ئایدیۆلۆژی تردا یەکدەگرنەوە و تێروانینی جۆراوجۆر دروست دەبێت و خەبات و چالاکی فیمینیستی لەگەل گۆڕانکاریە ئابووری و سیاسی و زانستو کۆمەلایەتیەکاندا دەگۆڕێ و ئامرازەکانی خەبات لەگەل سەردەمدا دهێنێتە ئاراوە)) (**عەباس سالح عەبدوڵڵا،2007، ل 4**) د پێناسەیەکا دیتر دا فیمینیزم ب ئەڤی شێوەی هاتیە گوتن:((فیمینیزم وێنەیەکی هەمەڕەنگ و دەولەمەند و ئالۆزی هەیە ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو کاریگەرێتیە کە ساڵانێکە بزوتنەوە فیکریەکانی وە مارکسیزم و فرۆدیزم و ستراکچەر لیزم پاش نوێگەری بەجێیان هێشتوە لە سەری)) (**عەباس سالح عەبدوڵڵا،2007، ل 47**) .

سەرهلدانا فیمینیزمێ:

سەبارەت سەرهلدانا فیمینیزمێ ((بۆ یەکەم جار دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی 1871 لە فەرهەنگی پزیشکیدا بە مانای لێکولینەوە دێت سەبارەت ئەو ژنانەی کە بەشێوەیەکی ڕوالەتکارانە هەلسوکەوتیان پیاوانە بووەە، واتە (نێرەموك) بوون، بەڵام لە بواری سیاسیدا ئەم وشەیە یەکەم جار بۆ شیکردنەوە و ڕوونکردنەوەی بە پیاوانەبوونی تایبەتمەندییەکانی ژنان سەدەی نۆزدەدا بوون)) ، هەروەسا ل ئەمریکا ژی ((لە ساڵی 1840 دا بزوتنەوەی بەرگریکردن لە مافی ژنان لە ئەمریکا دەست پێ کردوە دەستکەوتەکانی لەو کاتەدا بریتی بوون لە (جارنامەی هەستەکان) کە ئامانجی ڕەچاوکردنی پرەنسیپەکانی ئازادی و یەکسانی بووە سەبارەت بە ژنان کەلە جارنامەی سەربەخۆیی ئەمریکادا کاردانەوەیەکی زۆری هەبووە)) (کنێر عەبدوڵڵا، 2017، 2). هەروەسا ل بریتانیا ژی بزوتنەوەیێن مافێ ژنان دروست بووینە ((ل سالا 1840 ێ، بزووتنەوەکانی مافی ژنان لە بریتانیا دروست بوو کە بێ گومان بەر لە درووستبوون و کارکردنیان لە چوار چێوەی ڕێکخراودا، ژنان دەستیان بە نووسین کرد بوو دەربارەی ئەو نایەکسانی و ناعەدالەتییان بەرامبەر ژنان بوونیان هەیە. لە سالی 1492 دا (ماری ڤۆلتۆنی گرافت) کتێبێکی نووسی بە ناوی (وەرگرتنی مافی ژنان) وە هاوکات هەندێ ژنانی دیکە بە مەبەست گەشپێدانی ئەو مافانەی کە لە شورەشی فەرەنسا دا بەڵێن بە ژنان درابوو خەباتیان دەکر)) (کنێر عەبدوڵڵا، 2017، 2).

سەرهلدانا ئەڤێ تیۆرا ڕەخنێ پشت ب ئەوان بزاڤ و چالاکیێن ژنان دبەستیت، کو ل رۆژئاڤا داخازا مافێن ئافرەتیێ یێن جڤاکی و ئابووری و سیاسی.. دکر، ل سالێن شێستان ژ سەدێ بیستێ فێمینستی وەکو گوتارەکا ڕێکخراوا ڕەخنەیی سەرهلدا. (فرجینا ولف) دهێتە هژمارتن ژ پێشەنگێن ئەڤێ ڕەخنێ ب تایبەت دەمێ جیهانا رۆژ ئاڤا هەموو ب (باب سالاریێ) و رێگری کرنێ ل هەمبەری حەزێن ئافرەتان یێن هونەری و ئەدەبی و ئابووری و رەوشەنبیرىو سیاسی... تاوانبار کری (یهمان محمد عبدالرحمن و قهرمان اسعد، 2019، ل 227 – 228) .

(سیمون دو بوڤوار) سەرکێشێ فیمینیستا فەرەنسی بوو و ڕۆلەکێ کاریگەر هەبوو د گەشەکرنا فێمینستێدا و ئەوی ئەدەبیات ژ گرنگترین رامانا دەستهەلاتا باب سالاریێ د بنەمالێدا ددا نیاسین، (دو بوڤوار) د ئەوێ باوەرێ دابوو کو نڤیسەرێن زەلام تێگەهشتنا کەڤنەپەرێس دەربارەی ئافرەتان هەیە و نڤیسەرێن زەلام دەربارەی ئافرەتێ دنڤیسن تاکو باشتر و ب تەمامی خوە بنیاسین، د پەرتووکا خۆ دا یا ب ناڤێ (ڕەگەزێ دووێ) دا دبێژیت دەمێ ژنەکێ دڤێت خۆ بنیاسیت بلا ژ ئەڤێ رستێ دەستپێبکەت (ئەز ژنەکم) کو چ زەلام وەکو ئەڤێ کاری ناکەت، هەروەسان ئەو د ئەوێ باوەرێدابوو، کو ب درێژیا مێژوویێ ژن دناڤا زەلاماندا هاتینە بەرزەکرن و هەر ژبەر هندێ مێژوو تاقیکرنەکا سرووشتی نینە و نەژی یەکگرتنەك ژنان هەیە، کەواتە دووپاتیێ ل سەر ئەوێ چەندێ دکەت کو ئافرەت ب درێژییا مێژوویێ وەك پاشکۆیەکێ زەلامی خوە دیتیە لەوما ب درێژیا مێژوویێ ئافرەت نەشیایە خوە وەك ڕەگەزەکێ سەربەخۆ ژ زەلامان بدەتە پێناسەکرن و ب ڕۆلێ خوە یێ سەرەکی د ئاڤاکرنا شارستانیەتان دا مل ب ملێ زەلامی رابیت(یهمان محمد عبدالرحمن و قهرمان اسعد، 2019، ل 228).

کەواتە ڕەخنەیا فێمینستی ڤەکۆلینێ ل ئەوی جۆرێ ئەدەبیات و دەقێن ئەدەبی دکەت یێن کو ل سەر تەپەسەرییا ئافرەتێ هاتینە نڤیسین(Zebari, R. I. K. & Babayiğit,2021, r.54)، یان ژی ئەو تێکست و دەقێن ئەدەبی یێن ژ لایێ نڤیسەرێن زەلامڤە ب مەبەستا بەرگریکرنێ ژ مافێن ڕەوایێن ئافرەتان و ئازادیا هزری و ڕەوشەنبیریا ئافرەتان هاتینە نڤیسین، ئەڤ چەندە ژی زۆر جاران ژبەر زالبونا هزرا بابسالاریێ ل سەر مێشکێ زەلامان دبیتە ئەگەرێ هندێ زەلامان بەرسینگێ ئەڤی جۆرێ ئەدەبی بگرن، هەروەکو (رۆمان سلدان) دبێژیت: (د هندەك دەماندا ڕەخنەیا فێمینیستی جۆرەك ژ تۆرەبوونێ ل دەف

گەلەکان پەیدا دکەت ب ئەگەرێ هندێ کو دەرهاڤێشتەیێن جڤاکێن باب سالاری ل سەر ئەوان زالدبن، ژبەر هندێ د جڤاکەکێ نویدا کێمتر ئاستەنگ ژبوو ژنان وەکو نڤیسەر و خواندەڤانان دروست دبن) (یهمان محمد عبدالرحمن و قهرمان اسعد، 2019، ل 228 – 229) .

ئەدەبێ ژنان (فیمنینستی) د ئەدەبیاتا کوردیدا:

ئەدەبێ مێینە، ئەو ئەدەبە ژبو ئەوێ چەندێ دهێتە نڤیسین، کو دەربرینێ ژ ئێش و ئازار و ستەما ل رەگەزێ مێینە بکەت، ئارمانج ژێ ئەوە کو ژن تەماما مافێن خوە دەستەبەر بکەت وەکی یەکسان یا د ناڤبەرا ژن و زەلاماندا یان دادپەروەریا جڤاکی، ئابووری...هتد. کو ئەڤی ئەدەبی پەیوەنندی ب ڕەو ریشالێن رەوشەنبیری یا داهێنەری و کەلتۆرێ جڤاکی و رەوشەنبیریا ئەویڤە هەیە و هەروەسا پەیوەندی ب سەربۆرێن ئەوی یێن تایبەت ژلایێ دەروونی و هزری ڤە هەیە و ئەڤە هەموو پێکڤە کارتێکرنێ ل تێگەهێ ئەڤی ئەدەبی دکەن تایبەت دەوروبەر ئەو قوناغا مێژوویی یا رەگەزێ مێینە تێدا دژیت. تێگەهێ ئەدەبێ مێینە بەرفرەهە، چونکی ئەدەبێ مێینە، ژن دنڤیسیت و ئەدەبێ نێر دنڤیسیت داکو ژن بخوینیت و هەر ئەدەبەکێ دەربرینێ ژ دیتنا ژنێ بۆ وێ ب خوە یان دیتنا نێری بو ئەوێ و پەیوەندی یا ئەوێ ل گەل ئەوی و گرنگیێ ب دەربرینا سەربۆرێن رۆژانە یێن تایبەتێن ئەوی ئەڤان هەمان ب خوەڤە دگریت. کەواتە هەر ئەدەبەك دەربرینێ ژلایەنێ مێینە بکەت دچیتە دچوارچوڤێ ئەدەبێ فێمینستیدا (یهمان محمد عبدالرحمن و قهرمان اسعد، 2019، ل227) .

گەلەك نڤیسەر د وێ بوچوونێ دانە، کو رەوشەنبیریا زەلامی ل سەر ئەدەبیاتان یا زالە و زۆربەیا نڤیسەران د بەرهەمێن خۆدا وەسان ل گەل وەرگری د ئاخڤن، کو کۆمەکا زەلامانن، نە ئەڤە ب تنێ بەلکۆ هەموو خواندەڤان د خواندنا خودا ب دیتنەکا زەلامینی دخوینن، هەر وەکو (ئەلین شولتەر) د پەرتووکا خۆ دا (ئەدەبێ ئەوان یێ تایبەت 1986) دبێژیت: (کەلتورێ نڤیسینا مێ ب شێوەیەکێ گشتی ژلایێ ڕەخنەگرێن زەلامڤە یێ هاتیە پشتگوهـ هاڤێتن، ئەڤ پشت گوههاڤێتنە ب سێ قوناغێن سەرەکی بوویە):

قوناغا ئێکێ: ژ سالا (1840) تا (1880) کو ژن بتنێ دەربڕێن بوو ژ ئەوان بهایێن ئیستاتیکی یێن زەلامان بۆ د دانان.

قۆناغا دووێ: ژ سالا (1880) دەستپێدکەت تا سالا (1920) کو ژنان گازندە و گلی ژ باردوخێ خۆ د کۆمەلگەهێ زەلاماندا دکرن.

قۆناغا سیێ: ژ سالا (1920) دەستپێدکەت کو قوناغا ئاشکەراکرنا خۆیەتییا ژنان بوو و بۆ ئەگەرێ دەرکەڤتنا ڕەخنەیا ژنان(یهمان محمد عبدالرحمن و قهرمان اسعد، 2019، ل 229 – 230) .

تیورێن فیمینیزمێ:

دەربارەی فیمنیزمی گەلەك تیۆرێن هەین دێ هەول دەین بەحسێ هندەك ژ ئەوان تیۆران بکەین ئەوژی ئەڤێن ل خوارێنە:-

1- تیورا فیمینیزما رەش:

یەکێك لە گرینگترین ناڕأزەییەکانی بەرانبەر ئەوروپا تەوەری و جەوهەرخواز بوونی هەندێك لە جۆرەکانی فیمینیزم(Zebari, R. I. K., ve Babayiğit, M. V, 2022, r.23)، لە لایەن ئەو فیمینیستە رەش پێستانەوە دەبڕا کە گومانیان لە شایستەی ژنە سپی پێستەکان و لە راستیدا مافی ئەوان بۆ قسەکرن بە ناوی ڕەش پێستەوە کردووە(جین فریدمەن، 1381،ل 159).

لەورا ئەڤ گرۆپە مینا گرۆپێن بەری خۆ د رژدبوون مافێن خۆ ل سەر بنەمایێ رەتکرنا جیاوازیێن پیستی و نەژاد پەرستیێ وەربگرن (نیهایەت محەمەد سالْح عزەددین، ، 2022، ل77).ڕەگەز پەرستەوی بە شێوەیەکی گشتگیر لە ناتەباییە شاراوەکانی لە بواری جێدەرو، ڕەگەزو چین دا بکۆلێتەوە(عەباس سالح عەبدولا، ، 2007، ل 75) .

ل دوماهیێ د شیاندایە بێژین مەرەما سەرەکییا ئەڤێ تیۆرا -تیۆرا فیمینیزما رەش- ئەو بوو، کو: (بابەتێ پیست (رەش، یان سپی) نەبیتە هۆکار و سەدەمێ سەرەکییێ رێگرییا ب دەستڤەهینانا مافێن رەوا بۆ هەر ژنەکێ). بەلکو پێداچوون و گۆهاڕتنا شێوازێ ئەوێ پەیوەندییا ناکوك، ئەوا ل گەل ژنێن پیست سپیدا هەی بکەن. هەروەسان ئەزموونا وان (ژنێن پیست سپی) نەبیتە رێباز و میتۆدەکا رەگەزپەرێسی دژی هەڤدوو پراکتیزەبکەن، دیسان نەکەنە بەهانەیەك بۆ دوورەپەرێزیا ژنێن پیست رەش و بێبەهرکرنا وان ژ هەر ماف و ئەرکەکێ فەرمی و رەوا د ناڤ بیاڤێن کارکرن و وەرگرتنا دەستهەلاتێدا (نیهایەت محەمەد سالْح عزەددین، ، 2022، ل77) .

د ڤێرەدا ب ئاشکەرایی دیاردبیت کو تیۆرێن فیمینیزمێ هەر ئێك ژ وان بۆ تەمامکەر و راستڤەکارا هەر شاشییەکا تیۆری و پراکتیکی د بەرجەستکرنا دیتن و بۆچوونێن ئەوێن پێشتردا. لەورا ئەڤ تیۆرا (فیمینیزما رەش) ناڤبري بۆ ئەگەرێ وێ چەندێ کو (پشتی پێشکەڤتنا سەردەمی، نەمازە ل سالا (1974) و وێڤە، سیمایێن مرۆڤایەتیێ هاتنە گۆهارتن و تێگەهێ پوست مودێرنیزمێ تێدا رەنگڤەدا و.... هەروەسا بالێن خۆ ل سەر هەمی رەهەندێن مرۆڤایەتیێدا راکێشان) (نیهایەت محەمەد سالْح عزەددین، ، 2022، ل77).

کەواتە د ڤێرەدا ئاشکەرا دبیت کو فیمینیزم و تیۆرێن وێ نەمان چوارچووڤەکری و د داواکارییێن خۆدا دوماهي ب خەباتا خۆنەهینان؛ بەلکو پێشکەڤتنا سەردەمی هندەك هزر و رەهەندێن نویتر ل سەر ژیانێ ب گشتي و یا ژنێ و زەلامی ب تایبەتي زێدەکرن. لەورا د ڤێرەدا ئەم دێ بەرەڤ مژار و بابەتێ تیۆرەکا دییا فیمنیزمێڤە چین، ئەوژی (تیۆرا فیمینیزما پوست مودێرنیزم)ە، کا چاوان تەماشەی خوازتێن ژنان ب بەراورد د گەل زەلامیدا کرینە (نیهایەت محەمەد سالْح عزەددین، ، 2022، ل77).

هەر قوتابخانەکا فیمینیزمییا ئەڤێ قوناغێ داکوکی ل سە کۆمەکا جیاوازییا مافێن ڕەگەزێ مێ دکر و هەولددا ئەوان ڕەگەزێ مێ بگەهینینە ئەوان مافان، تا ڕادەیەکێ زۆر ژی چالاکڤانێن ئەڤێ قۆناغێ شیان ئەڤێ چەندێ ئەنجام بدەن. بەلێ سەرەڕایی ئەڤان هەمی سەرکەڤتن و دەستکەڤتان کۆمەکا مەزن ژ ڕەگەزێ مێ ل سەرانسەری جیهانێ دبێبەشبوون ژ مافێن خوە وەکی ئێك ژ ڕەگەزێ مێ سەرەدەری ل گەل نەدهاتەکرن، ئەوژی کۆمەکا ژنێن ڕەشپیست بوون. ئەڤ چەندە بۆ کێشەیەکا مەزن ل سەرانسەری جیهانێ ب گشتی و ل ئەمریکا ب تایبەتی(هودا سلێمان پیرموس، 2022 ، ل 42).
(Zebarı, R.I.K , huseeın. B. R, abdulrahman. L. M, ameen, S. T. M,(2022) R. 128)

2ـ فیمینیزما لیبڕالی:

تۆنگ (1992) وادەبینێت کەڕەوتی ئافرەتانەی لیبڕالی باشترین دەروازیە بۆ ناسینەوەی بیربۆچوونی فێمینیزم و بنەماکانی ـ هەرچەندە کەزۆر لەوەی ئێستا وەردەگیرێت لە جەوهەریا جیایە یاخود دژ بەم رووگەیە . (Zebarı, R.I.K , huseeın. B. R, abdulrahman. L. M, ameen, S. T. M,(2022) R. 128). رەوتی لیبڕاڵی جەخت لەسەر ئەوە دەکات کە کۆمەڵ روو لەو باوەڕە دەکات کە دەلْێت توانای عەقلْی و جەستەیی ئافرەت ـ بەپێی سروشتی تایبەت خۆی ـ لە توانای پیاوان

کەمترە(نورة فرج المساعد، 2006, ل 7). ژ ئەوان کارێن سەرەکیێن لایەنگرێن ئەڤێ قوتابخانێ پێ ڕابووین ((ناسناڤێ بزاڤا ئازادیخوازا ژنان خوە کربوو)). ژ ناسناڤێ ئەڤێ قوتابخانەیێ ئاشکەرا دبیت، کو فۆکسائەونا زێدەتر ل سەر ئەڤان هەردوو کارێن ل خوارێ بوو:

ئێك: یەکسانکرنا هەردوو ڕەگەزێن نێر و مێ.

دوو: ڕزگارکرنا ڕەگەزێ مێ ژ ئەوان ئەرکێن ل سەر ئەێ هاتینە سەپاندن(هودا سلێمان پیرموس، 2022-27)

3- فیمینیزما مارکسی و فیمینیزما سوشیالیستی:

ڕەوتی فیمینیزمی مارکسی بۆ ئەوە دەچێت کە مەحاڵە بۆ هەر کەس بێت بەتایبەتی ئافرەت هەلی راستەقینە و یەکسانیان لە کۆمەڵێکی چینایەتیدا دەسبکەوێت، لە کۆمەڵێکی لەم جۆرەدا کەبەروبووم دەسکەوت و لەلایەن کەسانی چەوساوەوە فراهەمدەرێت و بەرهەمەکەیشی دەچێتە دەستی کەمینەیەکی بەهێزەوە(نورة فرج المساعد، 2006, ل 16).

ئەڤ قوتابخانەیێن ڕەخنەیی جەخت ل سەر ئەوێ چەندێ دکەن کو ڕەگەزێ مێ ژی خودان کار و داهات بیت ژبۆ ئەوێ چەندێ ئەو و ڕەگەزێ نێر د ئێك ئاستدا بن و ب چاڤەکێ کێم تەماشەیی ئەوێ نەهێتە کرن. کۆمەکا هزرمەندێن مینا (هایدی، هارتما، زیلا ئەنشتیان) د ئەوێ باوەرییدانە جڤاك ب ئەوی شێوەیی هزردکەت، ئەو ژنێن کابانییێن دناڤ مالدا کار دکەن، چ مفایەکێ ئابووری ناگەهینە مالا خوە (هودا سلێمان پیرموس، 2022, ل 30).

ئەڤان بیروبۆچونێن سۆشیالیزمێ کارتێکرن ل هژمارەیەکا ژنێن چالاك کر، وەکی (جان دۆریانا) فرەنسی بوو، کو ل هەمی کۆمبوونێن سیاسیدا پرسا ژنان دهینا پێش، چونکی یاسایا وەلاتی ڕێ نادەت ژن خۆ بەربژێر بکەت بۆ پەرلەمانی، پشتی چەندین هەولان ئەوێ خوە بۆ هەلبژارتنێن سالا (1949)ێ بەربژێر کر بتنێ ژبۆ ئەوێ چەندێ، داکو دەنگوباسێ بەربژێربوونا ژنەکێ بۆ پەرلەمانی دناڤ خەلکیدا بەلاڤببیت(هودا سلێمان پیرموس، 2022, ل 33).

4- تیورا هەلوەشێنەر:

((ئەڤ تیۆرە ل دەستپێکا شورەشا پێشەسازی ل ئەوروپا دەرکەڤت و گەهشتە د ناڤ هەمی بوارەکێ رامیاری و ئایدیۆلۆژی و سوسیۆلۆژی و دەروونزانییدا، هەروەسان د ئەنسەرپۆلۆجی و زانستێن مرۆڤایەتی (ئەدەب) و هونەریدا. واتە سیمایەکێ هەلوەشینەر ل دویڤ تێگەهێ تیۆرا هەلوەشێنەر د هەر مەودایەکێ بەرەڤ بابسالاریڤە بچیتن و شکاندنا زنجیرا هەرەشێن وێ بابسالارییا فیودالیزمی کاردکەت. ئەڤجا ئەڤ بابەتە ل ویلایەتێن ئێکگرتی (ئەمریکا باکور) کو ب (هەلوەشاندنا سیستەمێ کویلاتی بۆ هەردوو رەگەزان (نێر و مێ)... سەرهلدایە). ب دەربڕینەکا دیتر هێدی هێدی چارەسەری د ئەڤێ تیۆرێدا هاتنە دیتن و رۆلەکێ ئەرێنی گێرا. دیارترین چالاکڤان و ژنێن کو هزرا خۆ ل سەر بنەمایێ سیاسەتا هەلوەشاندنێ د خەباتا فیمینیزمیدا ئاڤاکری خانم (سارا گریمەگ) بوویە؛ کو پتریا کارێن وێ ب گروڤە و مورەکا دیموکراتي بوو، دژی نێرانیێ مل ب ملێ مێینە ئەرکێن خۆ ئەنجامداینە. ئەڤێ مێتۆدێ گەلەك بنەما دانان کو بەهراپتر ژ ژنێن فیمنیستێن ئالیگرێن وێ ل سەر رژدبوون؛ ئەوژی بابەتێ ژ بەربرنا کۆرپەلەیی یێ کو ژنێ نەچاردکەتن گەلەك ژ مافێن خۆ بێن رەوا ژ دەستبدەتن، هەروەسا ئەو کۆرپەلە دێ بیتە زارۆك و ئێدی ژن مینا جاران نەشێتن بەشداریێ د هیچ کارەکێ سیاسی و ئابوري و جڤاکی و رەوشەنبیریدا بکەتن، ژبەر هندێ ژبەربرنا وی زارۆکی ب بڕیار و ئازادییا ژنێ د بوارێ هەر بڕیارەکێدا

ب گرنگ زانین، چونکه ئەڤە ب خۆ جێبەجێکارا ئازادییا مەددەنیە، زەلامی د ئەڤێ مژارێدا مافێ پشکدارییا بڕیاردانێ هەیە، بەلێ نەسەپاندنا بڕیارەکا چارەنڤیس ساز)) (نیهایەت محەمەد سالح عزەددین، ، 2022، ل ل 70 – 71.).

باس لە هەلوەشانەوەی کویلایەتی دەکات بە تایبەتی لە ئەمریکا ـ هەرچەندە کویلایەتی بەر لە سەرهلدانی فیمینیستی مێژوویەکی کونتری هەیە، بەلام بە سەرهلدانی ئەم بزاڤە لە ناوبردنی کویلایەتی بوو بەباس و خواس و وردە چارەسەری ئەکتیفانەوەرگرت(عەباس سالح عەبدولا، 2007، ل ل70).

هەر د دابێشا یەکسانی و نەجودابوونێ، ژ هزرا بەرز راگرتنا رۆلێ ژن و زەلامان، گرۆپەکێ ب ناڤێ (فیمنیزما هەرفینەرا یەکسانخواز) دەرکەڤت؛ کو ئێك ژ پیرۆزترین سالوخدانێن وان ئەو بوو، ژن و زەلام رەوشتێن خۆ ژ دەستنەدەن، چونکە ئەگەر لایەنەکێ -چ نێر یان مێ بن- ئەو رەوشتە ب ئێکجاری ژ دەست د دا، دێ ئەو هاوکێشە و رێزگرتنا مافان ژێ ژناڤچیتن. ل گورەی تیروانین و گوشەنیگایا ئەڤێ تیۆرێ یاسا دشێتن ئەڤێ هەڤکێشانێ بپارێزیتن و پێگەهێ ژنێ ل دویڤ بنچینەیێن راستڤەکری بۆ تەڤایا مافێن وێ هاتینە چەسپاندن. پێگەهێ وێ دروست و ژ هەژی کارێن ل بەرامبەر هەڤپشکێ وێ –زەلام- قورتال بکەت(نیهایەت محەمەد سالح عزەددین، ، 2022، ل 72).

دەرئەنجامێ ئەڤێ تیۆرێ تێگەهێن دیموکراسی و ئازادی و جێبەجێکرنا یاسایێ بۆ ژن و زەلامی، نە ب تنێ بۆ خزمەتا جەستەیێ وان یێ روت و هەست و سوزانە؛ بەلکو بۆ ئاراستەکرنا هێزا وی جەستەی و بکارهینانا وی د بەرژەوەندیا فیکر و رەوشەنبیریێدایە. ئانکو ئەو جەستە ببیتە خزمەتکار بۆ چەسپاندنا هەبوونا راستیدەرا هزرا ژن و زەلامی د ریتما جەندەریدا، ئەڤجا ئەڤ تیۆرە بوو خالاَ وەرچەرخانێ کو هەمی ژن و ئەو زەلامێن ب ناڤێ ژنێن بندەست و بێ دەستهەلات، هزرێ د وێ چەندێدا بکەن، تەنها هەلوەشاندنا بوهایێن جڤاکیێن کەڤنار و پیرۆز دێ ئەنجامدەن، ژبەر هندێ ئەڤ چەندە بوویە ئەگەرێ ئەوێ یەکێ، تیۆرەکا دی ل سەر دەستێ هندەك ژنێن خەباتگێر و شورەشڤان بهێتە دامەزراندن، ئەوا هزرێ د راستییا هەبوونا ژنێدا دکەتن، وەکو بونەوەرەکا خودان بۆچوون و تیروانین ب بەراورد ل گەل زەلامی؛ لەورا دێ دەرگەهێ بابەتەکێ دیتر ڤەکەین، ئەوژی تیۆرا فیمنزما هەبوونگەرییە(نیهایەت محەمەد سالح عزەددین، ، 2022، ل 72 – 73). .

5ـ تیورا رادیکالی:

ب دیتنا رادیکالان هەردەم ژن دهێتە چەوساندن و زۆری ل مافێ وێ دهێتەکرن ((ب بۆچوونا ئەڤێ قوتابخانەیا ڕەخنەیی ب درێژاهیا مێژوویێ ڕەگەزێ مێ ل پلەیا ئێکێ دهێن کو توشی زیانێ ببن ل هەمی دەمان، بندەستیی ژنێ ب شێوەیەکێ زوی دناڤ کۆمەلاندا بەلاڤبوویە، ئەڤ بندەستی و تەپەسەرییە گەهشتبیە ئەوی ئاستی کو ئەم نەشێین ب شێوەیەکێ ب سانەهی بگوهوڕین، بۆ نموونە زاڵبوون ل سەر سیستەمێ چینایەتی ئەڤ بندەستی و تەپەسەرییا ڕەگەزێ مێ و زاڵکرن و سەرئێخستنا ڕەگەزێ نێر بوویە ئەگەرێ دروستبوونا چینایەتییێ ل ناڤ کۆمەلگەهێ)) (هودا سلێمان پیرموس، 2022, ل 3)..

هەروەسا دەستهەلاتدارییا بابی دناڤ خێزانێدا کارتێکرنێ ل ژنێ دکەت ((بەلایانەوە سیستمی باوك سالاری سیستمێکە سیمای هێز و دەسەڵات و چینگەری و کێبرکێی پێوە دیارە سیستەمێکە چاناکرێت و نایەتە سەر سکەی راستی، بەڵام دەکرێ بەتەواوی لە ڕەگوڕیشەوە لەناوببرێت. فیمینیزمە رادیکالەکان دەڵێن باوکسالاری سیستەمی یاسایی یا دەزگای سیاسی نییە کە دەبێت قڵپبکرێتەوە و ژێر بخرێت، بەڵکو دەبێت باوکسالاری دەزگای کۆمەلایەتی و سیاسیەکانیش بگرێتەوە، بە تایبەتی سیستەمی خێزان کەدەبێت هەڵبوەشێرێتەوە)) (نورة فرج المساعد، 2006, ل 28 – 29).

6ـ تیۆرا فیمینیزما هەبوونگەری :

ژینگەها هەبوونگەریێ د سەردەمەکیدا بوویە، دەمێ شورەشێن مەزن ل سەر ئاستێ مرۆڤایەتیێ لسەدەیێن ناڤەراست تاکو دگەهینە سەد سالیا (19)ێ، دەمێ هەر کەرتەکێ ژیانێ ڤەژاندن و نویکرن تێدا هاتیە ئەنجامدان سەرهلدایە(نیهایەت محەمەد سالْح عزەددین، ، 2022، ل 72 ـ 73).

ئەڤجا فەلسەفە د ئەڤێ قۆناغێدا بەرەڤ ئاسویێ رێکخستنێڤە چوو، چونکە هەبوونگەرایی ئێك ژ وان تەوەر و فەلسەفێن هەڤچەرخ بوو؛ کو رێکخستن بۆ کارێن ژنێ و بەرەڤانی ژ هەبوون و مێشك و بیرتیژیا وێ د ناڤ جڤاکیدا د ئەورووپادا کرین .لەورا دهێتە گوتن؛ ((بنەمای سەرەکی فەلسەفەی بوونگەرایی بریتییە لە مرۆڤ خۆی، هەموو بونگەراکان سەرەرای جیاوازی و ناکوکیان لە بارەی زۆر پرسی تایبەت، بەلاّم فەلسەفەکەی خۆیان لە مرۆڤەوە دەست پێدەکەن و مرۆڤ لە لای ئەوان بنەمای سەرەکی بوونە ناکرێت فەرامۆشبکرێت)) (نیهایەت محەمەد سالْح عزەددین، ، 2022، ل 72 ـ 73).

کەواتە د ئەڤێ ئاخڤتنێدا دیاربیتن کو هەبوونگەری گەلەك بایەخێ ب هەبوونا مرۆڤی ددەتن. لەورا نەگوتیە ب تنێ زەلامی هەبوونا خۆ یا هەی و ژنێ هەبوونا خۆ نینە، چونکە هەبوونگەری وەکو فەلسەفەکا مرۆڤایەتی گرنگییەکا مەزن ددەتە مرۆڤ و بزاڤ هاتییەکرن مرۆڤ ببیتە بابەتێ سەرەکی د ئەڤێ فەلسەفێدا... وەکی بونەوەرەکا سەربەخۆ (نیهایەت محەمەد سالْح عزەددین، ، 2022، ل 73 ـ 74)..

ئەڤ ئاراستا فیمینیزمی د ناڤەراستا سەدێ بیستێدا، ژ بنەکوك و هزرا مێیاتییا پاك و هەبوونا وێ ئەوا (سیمون دیبوفوار)ێ راستڤەکری بوویە، هەروەسان هندەك ژ بۆچوونێن خۆ یێن فەلسەفی و دیتنا خۆ ل بەرامبەر هەر رەفتارەکا دژی توخمێ مێ دهێتەکرن، ل سەر زێدەکرینە (نیهایەت محەمەد سالْح عزەددین، ، 2022، ل 73 ـ 74)..

دیسان مینا رەخنەگرا فیمینستناسا عەرەب (رەشیدا ئیبن مەسعوود) دووپاتیێ ل سەر هەبوونا فیکری بۆ ژنێ د رێچکە و رێبازا ئالیگرییا (سیمون و دیبوفوار)ێ و (هودا شەعراوی) یا مسری دکەت کو : (ژن د ناڤبەرا چەند هەلبژاردادایە، وەکی ئامانج و یان مینا بوونخوازەکا د ناڤ جیهانا پر بوهایێن مرۆڤایەتیدا یا هەي، ئەو جیهانا کو پێدڤییە ل سەر وێ ژ ئالیێ ئابوري و جڤاکی رۆلێ خۆیێ چالاك تێدا بگرێتن و خۆڤە دۆزیتن، ژبەر هندێ د هەر تیروانینەکێدا جهێ هەبوونگەرییا ژنێ تێدایێ رەبەقە و چ تشت نین، ب ناڤێ (هەبوونا) زەڤا نێرینە (نیهایەت محەمەد سالْح عزەددین، ، 2022، ل75 ـ 76)..

6ـ تیورا پوست مودێرنیزم:

ئەڤ بزاڤا مافێن ژنان دناڤ بزاڤا فیمینیزمی بخوەدا کاردکر، (ئەڤ تیۆرە بۆ ئێکەم جار ژلایێ فەیلەسوفا ئەمریکی (جودیت باتلر)یڤە ل سالا (1990)ێ هاتییە بکارهینان، د تیۆرا خوەدا ڕەخنە ل (سیمۆن دی بۆڤوار) و (میشێل ڤۆکۆ) و فەیلەسوفێ فرەنسی (لاکان) دگریت(هودا سلێمان پیرموس، 2022, ل43).

ژ تایبەتمەندیێن ئەڤێ تیۆرێ ئەوە، بەرچاڤ وەرگرتنا رەفتارا سایکۆلۆژییا هەر ژنەکێ د قەوارەیێ وێیێ مێیاتیێدا و دەرنەکەڤتن ژ چوارچووڤێ خێزانێ وەکو پێدڤییەکا فەر بۆ مافێ هەر ژن و زەلامەکی تێدا بهێتە پاراستن. ب دەربڕینەکا دیتر د ئەڤێ جۆرێ فیمینیزمێدا، خێزان و شێوازێ پەروەردەکرنێ ب ئەرکێ خۆ یێ گرنگ دزانیت، لەورا دژی هەر هزرەکا فیمینیزمیا خودان یاسایێن هشك و رێگر دەرهەڤێ ژنێ و زەلامی پیادەدکەن. واتە (پوست مودێرنیزم) داکوکیێ ل سەر تێگەهێ نەرماتیێ دکەتن کو ((نابیت هیچ یاسا و دەستوورەکێ هشك و چوارچووڤەکری بۆ مرۆڤی بهێنە دانان)) , ب دیتنا ئەڤێ قوتابخانێ ئالاڤێ سەرەکی بۆ رەوشەنبیرکرنا هەردوو رەگەزان پەروەردەکرنە. کو دبیتە ئەگەرێ

پەیداکرنا جوداهییا هزری و پراکتیزەکرنا وی د ناڤ کومەلگەهیدا، واتە هەر تشتەکێ ژ دەرڤەی خێزانێ ب رەهایی و بێی پلانەکا پێشوەخت نەهاتبیتە دارژتن رەدکەن، چونکە پەروەردەکرن ب خۆ فەلسەفا وێ پلانێیە (نیهایەت محەمەد سالح عزەددین، ، 2022، ل 78 – 79).

ئەڤێ بزاڤێ هەولددا ژبۆ یەکسانکرنا مافێن ڕەگەزێ مێ د ناڤ بزاڤا فیمینیزیدا. (ژ ئەنجامێ گشتگیرکرنا شەپۆلا دوویێ بۆ (ژن) و (ژنایەی) تیۆرا فیمینیزیەت ل ماوەیێ سالێن هەشتییان ژ چەرخێ بووری گوهۆڕینەکا دی ب سەردا هات، د ئەنجامدا هەمی جۆرێن داخوازا مافێن خوە کر، لایەنگرێن ئەڤێ بزاڤێ د ئەوێ باوەرێ دانە کو ستەملێکرنا ڕەگەزێ مێ بتنێ ل سەر بنەمایێ ڕەگەزی نینە، بەلکو ل سەر بنەمایێ رەگەزی و چینایەتییێژییە)، ئەڤ بزاڤا فیمینیزی خودان سیاسەتەکا تایبەت د کارکرنێدا، ل سەر بنەمایێ (سیاسەتا جوداهییان) کاردکر(هودا سلێمان پیرموس، 2022, ل 43 – 44).

ل دوماهیێ دگەهینیە وی ئەنجامی ئەم دشێین بێژین کو تیۆرا فیمینیزما پوست مودێرنیزم ب هەمي لقێن خۆڤە؛ بوویە کومکارا هەمی جۆرێن تیۆرێن فیمینیزمیێن بەری خۆ و ب هەڤرا خالێن بهێز و لاوازێن هەر چەشنەکی دیارکرینە. دیسان ب ئاوایەکێ مودێرن و هەڤچەرخ ل دویڤ پێدڤی و رەفتار و سەرەدەریا سەردەمی بوویە جێبەجێکارا هەر گوشەنێرینەکا فیمینیزمی، ل بەرامبەر ژن و زەلامی د ئەرك و مافاندا. ئەڤجا ئەڤ چەند تیۆرێن -تیۆرێن فیمینیزمی- ناڤبری بووینە خۆدیکا رەنگڤەدان و ئاراستەکرنا کێشێن ژن و زەلامی د ناڤ کومەلگەهاندا. دیسان ئەڤ تیۆرێن فیمینیزمي د هندەك سیما و بنچینەیێن خۆدا جۆرە هەڤگرتنەکێ ل گەل بنەمایێن جەندەریدا دروستدکەن. هوسان د ئالیێ تیۆریدا ژ هەڤدوو نزیکدبن و ژ ئالیێ پەیام و پراکتیزەکرنێڤە ژێکجودا دبن. ئەڤجا ئەڤ پەیوەندییا ئالوگورکری د ناڤبەرا هەردوو تێگەهێن ناڤبریدا، بەرێ مە ددەنە بابەتەکێ دیتر ئەوژی بەراوردکاری د ناڤبەرا (فیمینیزم و جەندەر)ی ل گورەي بۆچوون و دیتنێن تیۆرڤان و رەخنەگراندا؛ کو دێ بیتە وێستگەهەکا دیتر، بۆ روونکرنا مژداری و ئالیێن ڤەشارتی، ئەوێن ئەڤ هەردوو چەمکە د ناڤەرۆکا خۆدا هەلدگرن(نیهایەت محەمەد سالح عزەددین، ، 2022، ل 80).

دوور ژ هەر ئاستەنگەکێ مافێ ژنانە دووپاتیێ ل سەر بهایێ خۆ بکەن و زاتییەتا خۆ ب ئازادانە دیاربکەن و دەربڕینێ ژ هەر تشتێ ئەوان بڤێت بکەن و ب خۆیەتیا خۆ یا مێ بنڤیسن و دەربرینێ ژخۆ و حەزێ، خۆ بکەن و بخوینن، چونکە ئەدەبیات دوور ژ هەر گڤاشتنەکێ دەربرینێ ژ تاکی دکەت، لەورا دەما نڤیسەر یان خواندەڤان نەچار دبیت بەرگێ رەگەزەکێ دی بکەت بەرخو تاکو بشێت بنڤیست یان بخوینت ئەدەبیات تام و چێژا خۆ ژدەست ددەت، لەو دڤێت هەر تاك و رەگەزەك وەکو خۆ و ب خۆیەتییا خۆ بخوینت و بنڤیسیت تاکو ئەو ئامانج و مەبەستێن هەین ب روونی بگەهن. ڕەخنەیا مێیینە گەهشتییە ئەوی ئەنجامی دەمێ مێینە دەربارەی بابەتێن خۆ دئاخڤیت و دنڤیسیت، پتر شیان هەنە ئەوان بابەتان باشتر وێنە بکەت ژبەر کو ئەو ئەوان بابەتان ب شێوەیەکێ جیاواز ژ دیتنا نێری دبینیت، ئەڤە ژی پێدڤی ب هندێ دکەت، کو خواندنەك بۆ ئەوی بەرهەمی بهێتەکرن کو ئەو لایەنێن نەگرنگ و بۆ ڕەخنەگرێ نێر بهێنە ئاشکراکرن و گرنگی پێ بهێتە دان، ژبەر هندێ پێدڤییە ئەدەبێ مێینە خواندنەکا مێینە بۆ بهێتە کرن دوور ژ کونترۆلا نێری ئەڤ ئارمانجە ژی د بوارێ پراکتیکیدا یا ب زەحمەتە چونکی ب دەستڤەئینانا ئەوێ چەندێ و گەهشتن بۆ ڕەخنەیەکا ژ ئەڤی جۆری پێدڤی ب بزاڤ و چالاکییەکا مەزنا رەوشەنبیری و هزری و زمانڤانی و سایکۆلۆژی و جڤاکی هەیە، هەتا ڕەخنەگر بشێت خوە ژ وی کەلتورێ هزری یێ نێر رزگابکەت ئەوێ ب دریژیا ڤوناغێن مێژوویێ ل سەر ئێك خڕڤەبووی(یهمان محمد عبدالرحمن و قهرمان اسعد، 2019، ل 230 – 231.).

پشکا دووێ:

ئێک:ژیاننامه و بەرهەم سەلوا گولی :

سەلوا ل باژێرێ دهۆکێ ل مەها گولانێ ژدایك بوویە، هەتا نوکە چوار قوناغ گۆهارتینە، دهۆك، باتیف، و گوند و ئەوروپا. سەلوا دبێژیت: قوناغا هەری جوان و پر باش گوند بوونە، گوند جوانترین خەسلەت ددەتە مرۆڤی، جوانترین هەست ل جەم مرۆڤی پەیدا دکەت، و جوانترین وەلاتپارێزی دروست دبیت.

- ل سالا (1980) دکەڤیتە دناڤ ڕێزێ، ئێکەتیا قوتابی و لاوان تایێ زاخۆ.
- ل سالا (1982) د رێکخستنا نەهینی یا . پ.د.ك کار دکت.
- ل گەلەك جهان ل گەل پێشمەرگەی بەشدار دبیت و کارێ خوە دکەت و د سالا (1984)ێ دا سوپاسنامەیەك ژلایێ سەرۆکی وەردگریت.
- گەلەك جارا ژلایێ رژێما سەدام هاتیە بن چاڤکرن.
- هێشتا ئەو بچوویك بوو بابێ خۆ هنداکریە، بابێ وێ کار و خەباتا نەهینی دکر و ل گەل 15 هەڤالێت خۆ هاتە گرت و هەتا نها ژی گۆرا بابێ وێ نەدیارە.
- ئەو نها ل گەل دایکا خۆ و خوشك و برایێت خۆ ل سوید دژیت و هەر کارێ خۆ و خواندنا خۆ دکەت.
- ئەنداما نڤیسەرێت سویدە ئەنداما پەنا سویدە.
- ئەنداما ئێکەتیا ژنێت سویدە و ئەنداما کۆمەلێت کورد ل سویدێ.
- ئەنداما دەزگایی چاندنا گولچکا یا سویدە و نوونەرا پەنا کوردە ل ئاسکەنداڤیا(سەلوی گولی، 2007، ل 5) .
- گەلەك هەلبەستێن وێ هاتینە وەرگەراندن بۆ ئەلمانی ژلایێ د. زەردەشت و تنگەزار ڤە. بۆ تورکی ژی ژلایێ ئۆسمان ڤە. بۆ عەرەبی ژلایێ کەریم حەداد السامرای.

پراکتیکرنا بزاڤا ئافرەتێ دناڤ هۆزانا کوردیدا، هۆزانێن سەلوا گولی (سورە برینا شەڤا من) وەك نموونە.

هۆزانڤان سەلوا گولی د هۆزانەکا خۆدا بەحس ل ئەوێ دەردەسەریێ و دل سوتنێ دکەت ئەوا ب سەرێ دایکان دهێت دەمێ جەگرا وان ژلایێ رژێما بەعس ڤە دهێنە شەهید کرن دەمێ دهۆزانا (دیاری) دا، د ئەڤێ هۆزانێدا بەحس ل ئەوان پێج مامێن خۆ دکەت ئەوێن شەهید بووین ئەڤێ هۆزانێ بۆ (داپیرا) خۆ دبێژیت:

((هێشتا ئەز ب ئاوازێت وی هشیار دبم
یا کۆ کوردینی د مالا مەدا ڕاچاندی پێنج جانە مەرگ ل بەر چاڤا شەهید بوین
و پێنج مال بوینە گرانترین خەم
و پیروزترین ڕوندك بو وەراندین
و هێشتا چیرکێت
وەلات پارێزی بو مە دڤەهینیت.
هەسرەتا وی ئەو بو.
دگوت خوزگا دای هش ئەز نەمرم من
دیتی دلی سدام سوتی،

- دا زانیبا کا جەرگ سوتن چەوایە)) (سەلوی گولی، 2007، ل6) .

د ئەڤێ هۆزانێدا بەحس ل کارەساتەکا جەرگ بڕ دکەت دەمێ دبێژیت: (هێشتا ئەز ب ئاوازێت وی هشیار دبم) ئانکو ل دەنگێ گرییا داپیرا خۆ هشیار دبیت چونکی زارۆکێن خۆ ژبیر نەکرینە و شەهید بوونا وان گەلەك کارتێکرن لێکریە، ئەو خەبات و کوردینیا ئەڤێ خێزانا وان کری و پێنج شەهید گوری ئاخا وەلاتی کرین، هەروەسا زارۆکێن ئەوان بوینە ئێتیم دەمێ دبێژیت: (پێنج مال بووینە گرانترین خەم) ل ڤێرێ هەڤژینێن ئەڤان پێنج شەهیدان هەروەسا زارۆکێن وان بەردەوام ب خەم و کوڤانن.

بەلێ داپیرا وێ هێشتا وەلات پارێزی و شۆرەشگێری یا ددلی دا مای سەرەرای ژ دەستدانا پێنج کورێن خۆ دەمێ دبێژیي:

((و هێشتا چیرۆکێت
وەلات پارێزی بو مە ڤەدهینت)) (سەلوی گولی، 2007، ل7) .

ئەڤ دایکە هەر یا رژدە ل سەر خەباتێ و ئازادکرنا وەلاتی ژ دەستێ رژێما بەعس دا ژبەر هندێ هەر پێکولێ دکەت خەلك گوهداری چیرۆکێن شۆرەشگێران بیت و ئازایەتیا وان داکو خەلك بگەهیتە سەرفەرازیێ.

هەروەسا د پارچەکادیدا یا هوزانێ دەمێ دل سوتنا داپیرا خۆ دیار دکەت و هەسرەتا وێ ئەو بوو کو دلێ (سەدامی) ژێ بهێتە سوتن و ئەو ب چاڤێن خۆ ببینیت دەمێ دبێژیت:

((دگوت خوزگا دای هش ئەز نەمرم من
دیتی دلێ سەدام سوتی،
دا زانیبا کا جەرگ سوت چەوایە)) (سەلوی گولی، 2007، ل6)

هەروەکی یا دیار د ئەڤێ پارچا هوزانێدا ئەڤ دایکە دزانیت کو ئەو زۆلما (سەدامی) دکر دێ جارەکێ ئەو ژی کەڤیتێ و ئەوێ نەخوشیێ ژی ببینیت ئەوا گەلەك دایکان دیتی و جەگەرێن وان ژ بە سینگێ وان چووین. چونکی مە دیت هەردوو کورێن سەدامی (قوسەی و عودەی و نەڤیێ وی) هاتنە کوشتن بەری ئەو بمریت و جەگەرێن وی ژی نەمانە ل پێش چاڤێن وی ئەڤەیە داد پەروەرییا خودێ، دەمێ ئەم ب کوردی دبێژین (یا ڤی دەستی بو ئەڤی نامینیت).

ئازادییا ژنی ل هەمی سەردەمان و ل ناڤ هەمی مللەتان یا هاتییە بن پێکرن هەر ژ پەیدابوونا کۆمەلگەهێن مرۆڤایەتی، تاکەکێ هاتییە بێبەهرکرن ژ ئازادیێ ژن بوویە، هەروەسا د ناڤ کوردان ژێدا ل سەردەمێن کەڤن وەرە هەر ژن هاتیە تەپەسەرکرن ب تایبەتیژی ژلایێ شەرەفێڤە کو پێدڤییە کچینییا خۆ ب پارێزیت هەتا شووی دکەت. ل ڤێرێ ژی هۆزانڤان (سەلوا گولی) ئەوان روویدانێن دناڤ کۆمەلگەها کوردیدا پەیدابوون دیاردکەت کو چەند کچ هەر ل ژیێ گەنجا تییا خۆ ل بهارا ژیێ هاتینە کوشتن. وکی د ئەڤێ نموونا شعریدا دیاردبیت:

(ئاسۆیێن نەپەنیێ)
((ژەهرەویا خوە.
د سرووودێ، وەغەرا من دا
د
چ
ك
لاند
دلۆرینم..

ژ ئاگیرێ کوڤانان،
ژ نالینا پێخواسان
ژ ڤیرێن نەهنگان
مرۆڤێن ساڤا دادقورتاندن..)) (سەلوی گولی، 2007، ل 15).

د ئەڤێ پارچێدا دیاردکەت (ژهرەویا خوە) ئانکو حەزین خۆیێن نەرەوا و سکسی ب کچکەکا سنێلە تێر دکەت. کول و کۆڤانێن ئەڤێ زارۆکێ زێدە دکەت (ژ نالینا پێخواسان) ئانکو هەوارێن وێ کچێ دەمێ دهێتە رەڤاندن ژلایێ و مرۆڤی درندەڤە ئەوێ زوریێ لێدکەت چونکی پتریا جاران (پێلاڤین) وان د پیادا نامینن چونکی ب زوری دبەن. هەروەسا ل دەمێ مالباب ژی ئەڤێ چەندێ دزانیت ژلایێ وانڤە دهێتە کۆشتن ل ڤیرێ ژی هەر نالینێن ئەڤێ کچێ بلند دبن و پێخواس ب لەز دبەن د بن ئاخ بکەن.

هەروەسا د پارچەیەکا دیدا هۆزانڤان دبێژیت:

((د چارگاڤێ دا،
کێلەکێ ل کفنێ من
زێ .. دە .. دکێ.
تاریستانا من دەستنیشان
دکە.)) (سەلوی گولی، 2007، ل 14 – 15)

مەرەم ژ ئەڤێ پارچا هۆزانێ ئەوە دەمێ دبێژیت: (د چارگاڤێ)د، ئانکو ب لەز هەر زیکا کفنی بو حارز دکەن یان ژی هەر بێ کفن هندەك کچ و ژن هاتینە بن ئاخکرن، (تاریستانا من دەستنیشان دکە) ئانکو بەرەڤ مرنێ ڤە دبەن و ئەڤ کچە دهێتە کوشتن.

کارکرن د ژیانێدا باهرا (ژن و مێران)ە، هەردوو پێکڤە کار دکەن دناڤ خێزانێدا هەر ئێك ژ ئەوا ن ب کارەکێ جودا رادبیت داکو ژیان بەردەوام ببیت، هەر ژ کەڤندا (ژن و زەلام) کارێن رۆژانە وەکی جوتیاری و ب خودانکرنا پەزی هەر دووکان مل ب مل کارێن خۆ ئەنجام ددان زێدەباری ب خودانکرنا زارۆکان هەر ئەڤ کارە ژی ژلایێ ژنێ ڤە دهاتە کرن و پەروەردەیا زارۆکێن خۆ دکرن. ل گوندان د جڤاکا کوردیدا ژن و مێر تەمامکەرێن ئێك بووینە ژبو برێڤەبرنا ژیانا وی دەمی یا ب زەحمەت، لەورا (سەلوا گولی) د هۆزانا (هەناسا نەکەزاختی) بەحس ل ئەوی کەتواری دکەت و کارێن ژنێ وەکی یێن زەلامی ددەتە دیارکرن و دبێژیت:

دەنگێ دیکلێ سپێدێ،
ئاوازێن مەلێ گوندی
نمنما نانپێژێ.
شەقانا لەولەبێن دارمەشکێ(سەلوی گولی، 2007، ل 22)

کەواتە ئەڤ پارچە هۆزانە دیار دکەت هەر ل دەمێ سپێدێ زووی ل گەل دەنگێ (مەلای) و (دیکلی) ژن دەست ب کارێن خۆ یێن رۆژانە دکەن ژ نانپێژیێ و هەژاندنا مەشکێ، ئەڤە ژی وێ چەندێ دیاردکەت کو ژن بەرپرسیارەتییەکا مەزن د هلگریت د خێزانێدا و ل گەل زەلامی کارێ رۆژانە دکەت.

هەروەسا هۆزانڤان د پارچەیەکا دیدا رۆلێ زەلامێ دیار دکەت د کارێن رۆژانەدا دەمێ دبێژیت:

پەردا شەڤێ داقورتاند
دەنگێ گۆپالێ شڤانی،
چەقەچەقا لۆلیێن تفەنکا
سوار رکێب سەقا دکر(سەلوی گولی، 2007، ل 23)

د ئەڤێ پارچێدا هۆزانڤان دیار دکەت کو زەلام ژی هەر زووی دەست ب کارێن خۆ یێن تایبەت ب ئەوانڤە دکەن وەکی دیاردکەت (دەنگێ گۆپالێ شڤانی) ئانکو پەزێ خۆ بەرەڤ چەروانیڤە دبەت، ل دێرەکا دی دبێژیت (لۆلیێن تفەنکا) ئانکو پێشمەرگە ژی بەری هەلاتنا رۆژی دەست ب ئەرکێ خۆ دکەن و ل بەر دوژمنی د راوەستیاینە.

هەروەسا د هۆزانەکا دیتردا بەحس ل ژین و ژیارا کچێن سنێله دکەت دەمێ د دهوزانا (ژ فەرهەنگا پێغەمبەرا دەرکەڤە) دەربرینێ ژ ئەوان رەفتارێن کەسێن مەزن دهێتە کرن دەمێ کەسانێن ئاینی دچن کچێن بچوویك دخوازن، ئەڤە چەندە ب دیتنا هۆزانڤانێ دەرکەڤتنە ژ رێکا خودێ و ب تشتەکێ نەرەوا دبینیت دەمێ دبێژیت:

((نە بێژە من،
من تو دڤێ.
ب زمانێ خوە یێ سۆتی
دێ خودێ هاش تە هەبە)((سەلوی گولی، 2007، ل31).

د ئەڤێ پارچا هۆزانێدا هەر ژ دەستپێکێ ئەو کچا سنێله دبێژیت (نە بێژە من تو دڤێی) ئانکو بێهیڤی دکەت ژ هەر تشتەکی، چونکی ب دیتنا وێ کەسانێن ئاینی نابیت دلێ خۆ ببەنە کچین گەنج کو چەندین سالان ژێ مەزنترن، ئەڤە ژی وەکی زورداریەکێ یە ل ئافرەتێ دهێتە کرن کو شووی ب کەسەکێ دان عەمر بکەت یان ژی جیاوازییا عەمری دناڤبەرا واندا گەلەك بیت. هەروەسا د پارچەیەکا دیدا وەك بەرسڤەکا ڤەبر دبێژتێ:

((ژبو رۆژا شرینیێ
ل سەر گۆرا شەمزارا،
خێر بکە.
من گۆتە تە.!!
ژ فەرهەنگا پێغەمبەرا دەرکەڤە.
بەسە.)) (سەلوی گولی، 2007، ل 32).

ل ڤێرێ دبێژتە ئەڤی مەلایی کوخۆ ب شوینگرێن پێغەمبەری دهژمێرن دبێژیتێ (ژ فەرهەنگا پێغەمبەرا دەرکەڤە بەسە) ئانکو تو کارێ خۆ ب دروستی ناکەی، هەروەسا ژبو بێهیڤیکرانا وی کەسی دبێژتێ (ژبو رۆژا شرینیێ ل سەر گۆرا شەمزارا، خێر بکە.) ئانکو ئەوێ شرینیا تو ژێ دبێژیت بکە خێر بو ئەڤی تشتێ نەروا یێ تو دکەی. بەلکی خودێ ل تە ببوریت.

ئەنجام:

1. فیمینیزم وەکی ئێك ژ ئەوان هزر و بیرێن مرۆڤانە ل دەمەکی دیار بوویە، ب بوورینا دەمی شیبایە جهێ خو بگریت وەکی بزوتنەکا سیاسی و فەلسەفەی و ئەدەبی.
2. ژنێن کورد ب درێژییا مێژوویێ مل ب ملێ زەلامی ڤە د هەولێن بەردەوام دا بوون ژبو بدەستڤە هینانا پاریێ رۆژانە.
3. د ئەدەبیاتا کوردیدا، ژنان درەنگ دەست ب نڤێسینێ کریە و ل دەستپێکێ هوزان نڤیسینە پاشی چیرۆك و رۆمان.
4. د هۆزانێن سەلوا گولیدا پتر بەحسێ ئەوێ دەردەسەرییا ژن کەتیە تێدا و پێشیل کرنا مافێن وێ ژبو بدەستڤەهینانا ژیانەکا ئازاد و سەربەت.

5. دهۆزانێن سەلوا گولیدا هندەك جاران بەحس ل ئاینی دکەت و وەکی هۆکارەك دبینیت کو ژن پاشاڤه مایيه.

لیستا ژێدەران:

ئێك: پەرتووك:

أ. پەرتووك ب زمانێ کوردی:

1. جين فريدمەن، و:فەرشيد شەريفی، فيمينيزم، تهران، 1381.
2. سەلوی گولی، سوره برينا شەڤا من، دهۆك، 2007.
3. عەباس ساڵح عەبدوڵڵا، فيمينيزم لە شيعری کورديدا کرمانجی خواروو، سلێمانی، 2007.
4. کازێوە سانع، فيمينستناسی و جڤاکی کوردی. هەولێر، 2005.
5. نورة فرج المساعد، و: عەبدوڵڵا تاهير بەرزنجی، فێمينيزم فيکرو رەوتەکانی، سلێمانی، 2006.
6. هيمداد حوسێن، ئەدەبی نوێی کوردی (لێکوڵینەوە و رەخنەی پراکتيکی)، (هەولێر: 2020).
7. يهمان محمد عبدالرحمن و قهرمان اسعد، دەروازەيەك بۆ ڕەخنەیا ئەدەبی، دهۆك، 2017،.

ب. پەرتووك ب زمانێ عەرەبی:

8. نرجس رودكر، تعريف: هبه فاخر، فيمنيزم (الحركيه النسويه) مفهوما، أصولها النظريه وتيارات اجتماعيه، بيروت، 2019.

دوو: نامێن ئەکاديمی:

1. ئەڤين ئاسۆ حەمه عەبدوڵڵا، فيمينيزم لە چيرۆکەکانی شێرزاد حەسەن، ناما ماستەرێ، زانکۆیا سلێمانی، سالا 2014.
2. فەرهاد قادر کەريم، فيمينيزم لە شعرەکانی هێمندا، زانکۆی گەرميان.
3. نهيايەت محەمەد ساڵح عزەددين، جەندەر د رۆمانێ، (خاتم الرمل ــ فؤاد التكرلي) و (مريەما ــ سەبری سلێڤانی)دا ڤەکۆلينەکا بەراوردکارييه، ناما دکتورایێ ، زانکۆیا دهۆك، 2022.
4. هودا سلێمان پيرموس، شرۆڤەکرنا چيرۆکێن فولکلۆرییێن دەڤەرا بەهدینان ل دوويڤ تیۆرا ڕەخنەیا فيمينيزمی، ناما ماستەرێ، زانکویا زاخۆ، سالا 2022.

Çavkanî - References

Avîn, A. H. A. (2014). *Fîmînîzm le Çîrokekanî Şêrzad Hasan*, Nameya Masterê, Zankoya Sûlêmanî.

Ebas S. Edulla. (2007). *Fîmînîzim le şirî kurdî Kurmancî xwaru*, silêmanî.

Ferhad, Q. K. (2015). *Fîmînîzim le Şireknî Hêmin da*, Zankoya Germîyan

Firîdmen, C. (1381). Wergera: Ferşîd Reşîd, Fîmînîzim, Tahran.

Gulî, S. (2007). *Sore birîna Şeva min*, Duhok, Weşanên Spîrêz.

Hamad Kareem, H., Sovereign Immunity and Its Development in International Law, Qalaai Zanist Scientific Journal 3 (1), 1113-1129.

Hamdi Mahdi, M., Kareem Hamad, H. and Abdulameer Hameed, H., The Role of The Environmental Observer and The Environmental Police in Protecting the Environment in Iraqi Law: Comparative Legal Study, Qalaai Zanist Journal 8 (3), 889-910.

Hamdi Mahdi, M., Kareem Hamad, H., Abdulameer Hameed, H., Preventive Methods of Administration in Protecting the Environment from Pollution-Comparative Legal Study, Journal of Juridical and Political Science (2022). 11 (2), 183-222.

Hîmdad, H. (2020m). *Edebî Nwê Kurdî*, Hewlêr

Kinêr E. Rehendekanî Fîmîniizim, http://penus.kurdlindey.php/c

Nîhayet, M. S. (2022). Çênder di romana Mirymea de vekolînek berawirdkarîrye, Namey Diktorayê, Zankoya Duhok.

Pîrmus, H. S. (2022). Şirovekirn Çîrokên folklorî devera Badînan l dîf teorya rexneya Fîmînîzî, Nameya Masterê, Zankoya Zaxo.

Rudkir, N. (2019). *Tahrif: Hibe Faxir, Fîmînîzim*, Beyrut, 2019.

Sanan, K. (2005). *Fîmînîstnasî û civakî Kurdî*, Hewlêr, Wêşanên Aras.

Yehman, M. E. û Esaad, Q. (2017). *Derwazeyek bo rexneyê edebî*, Duhok, Weşanên Spîrêz.

Zebari, R. I. K. & Babayiğit, V. (2022).Diroka Rexne ya Kurdi li Rojova. Mesopotamia Journal of Interdisciplinary Studies, 2(2), 102-109

Zebari, R. I. K. & Rasheed Huseein, B., Sufism in Classical Kurdish Poetry: (Poems on Hariri as a model), Qalaai Zanist Journal 8 (4), 461-497